

TELEKI LÁSZLÓ ÉS AZ 1848-AS ROMÁN EMIGRÁCIÓ

Teleki László és a román emigráció kapcsolatai kis töredékét alkotják az 1848. évi közép- és délkelet-európai forradalom, valamint az azt követő ellenforradalom uralta időszak történetének, amelynek előterében az oly sokszor vitatott nemzeti-nemzetiségi kérdés állott. Az európai nemzeti mozgalmak közötti együttműködést, kooperációs kísérleteket, a román emigráció radikális képviselőinek Telekivel való kapcsolatai még kihangsúlyozottabbá tették, amely lényegében már a demokrácia, függetlenség és a nemzeti egység közös útját egyengette. Ezen alkalommal minderre nem térek ki részletesen. Szeretném mégis felidézni *Teleki László* egyéniségét, azt a kiváló személyiséget, aki megértette és szem előtt tartotta a XIX. századi nemzeti történelem fejlődésének törvényszerűségeit és követelményeit. Kosáry professzor alapos előadásában bemutatta Teleki politikai gondolkozásának lényeges mozzanatait. Utalt azokra az elvekre is, amelyek a románokkal való együttműködés alapjául szolgáltak. Így ennek konkrét rövid felidézésére szorítkozhatom.

Teleki László tulajdonképpen együttműködési kapcsolatai a román emigrációval mintegy három-négy évig tartottak, és három szakaszra oszthatók: Az első, az 1848–49-es időszakot öleli fel; a második, az 1850. év és végül a harmadik, az 1851-es esztendő. A kapcsolatok felölelik tehát a magyarországi és erdélyi forradalom, valamint az utána közvetlenül következő összeurópai forradalmak újabb kibontakozásának reményében eltelt korszakot. Azt is előrebocsátom, hogy a kétoldali kapcsolatok csupán legfontosabb jellemzőinek bemutatására vállalkozom.

Mint ismeretes az első szakasz még 1848 szeptemberében kezdődött. Pontosabban, utalok arra a kapcsolat-teremtésre Párizsban, amikor Teleki a magyar forradalmi kormány megbízottjaként Alexandru Golescu-Negruval, a bukaresti forradalmi kormány diplomáciai képviselőjével találkozott. Golescu különben nemsokára az emigrációban levő havaseltvi kormány képviselője lett (ugyanis a forradalmat még 1848 szeptemberében leverték). A kapcsolatfelvételt – Czartoryski herceggel az élen – a lengyel emigráció, valamint a francia politikai baloldal néhány képviselője is elősegítette. A kölcsönös bizalom fokozatosan erősödött. Teleki számára, aki a magyar kormány politikáját, a magyarországi és erdélyi eseményeket kívülről, az európai fejlemények szélesebb távlatából ítélte meg; a nemzetiségi kérdés és a nemzetek önrendelkezési jogának megítélésében a szabadelvűség hangsúlyozott álláspontját juttatta előtérbe. Nézeteit és érveit világosan tükrözi a Kossuthnal 1849 nyarán folytatott levelezése, valamint 1849. május 18-án a párizsi Hotel Lambertben megrendezett lengyel-cseh-magyar találkozó jegyzőkönyve. Pulszky Ferenc szerint „Czartoryski ... azt hitte szükséges, hogy mi az oláhokkal s csehekkel egyezzünk ki, nehogy ezek Magyarországot feldarabolják. Teleki ezen eszmekörbe tökéletesen belement s különösen Erdélyre nézve a románokkal paktálni akart”.

Teleki haladó nézetei, amelyek a monarchiában együttélő nemzetiségek történelmi fejlődését, nemzeti eszméiknek megvalósítását voltak hivatottak előmozdítani, nem találtak kellő fogadtatásra az otthoni hivatalos politikában. Sőt Telekit mint kormánya nézeteitől eltávolodót, elszigetelték. Ám mindez az emigrációban élő nemzeti mozgalmakhoz való közeledését még jobban elősegítették.

Érdemes továbbá megjegyezni, hogy bár Teleki, a román emigránsok közül Golescun kívül senkivel sem lépett – ebben az első fázisban – kapcsolatba, de mind a Golescutól kapott levelek, mind a Czajka-Czajkovski (a Czartoryski herceg konstantinápolyi követe) közvetítésével

fennálló kapcsolatok arra utalnak, hogy sem Nicolae Bălcescu, sem Ion Ghica nem állott távol Teleki politikai nézeteitől. Sőt, állíthatjuk, hogy bizonyos mértékben Teleki nézetei Bălcescut is elősegítették a magyarországi és erdélyi küldetésében és tevékenységében. Az 1849 áprilisában kezdeményezett Bălcescu küldetés célja: a magyar kormány támogatásának megnyerése a forradalmi harc újrafelvételére a Dunai Fejedelemségekben; az erdélyi románság nemzeti jogainak elismertetése, valamint egész nemzete nevében egy véd- és dacsövetség létrehozása a kétirányú — Habsburg és cári — veszéllyel szemben. Ám a magyar forradalom leverése megghiúsította a Bălcescu által elért kisebb-nagyobb eredményeket.

A forradalom bukásának tanulságai mégis új utakat nyitottak. Újabb felkészülésre és a nemzeti érdekek összehangolásában az együttműködés konföderációs jellegű lehetőségeinek keresésére serkentettek. A tárgyalások újrakezdésére tett kísérletek ugyancsak román részről fogantak. Ez alkalomból szélesebbkörű tárgyalást terveztek. Szervezői Párizsban és Londonban Bălcescu és Teleki, hozzájuk csatlakozott később Klapka. Ezek mind a román-magyar megbékélés és konföderáció létrejöttét szorgalmazták. Konstantinápolyban a központi szerepet viszont Ion Ghica játszotta. A brussai internáltak között Alexandru Golescu-Albu állt az élen. Brüsszelben Kossuthal is folytak tárgyalások, majd — közvetítők által — Kutahyában is, de kellő megértésre nem találtak.

Teleki és Bălcescu kapcsolata ennek ellenére termékeny volt, számos közös megállapodásra, nézetazonosságra jutottak. Ezt sugallja Bălcescunak Ion Ghicához 1850 januárjában írott levele: „A román ügynek általában megnyertem a magyarokat”. Ugyanezt tükrözik Teleki azon barátságos szavai, amelyekkel Bălcescut Londonban Pulszkynek ajánlotta és támogatását kérte. Utalok az 1849. december 24-én, Párizsban írott levelére:

„E soroknak céljuk csak az, hogy azok átadóját, Nicolae Bălcescu urat, ki Magyarhonban mindig Kossuth mellett volt és igen jelesen viselte magát s most is nagy rokonszenvvel nyilatkozik ügyünk mellett, szívességedbe, barátságodba ajánljam. Kérlek, légy neki hasznos, amennyire teheted. Többek közt igen óhajt Klapkának bemutatkozni. Könyörgök, tedd meg!”

Érdemes még megemlíteni azt is, hogy a Bălcescu és a magyar vezetők közötti találkozásokat a bécsi Informatinos-Büro, a titkosszolgálat emberei is jelezték. Ezeknek azonban elkerülte a figyelmét, hogy 1850. január 4-én Bălcescu, Teleki, Pulszky, Klapka, valamint más lengyel, orosz, morva és délszláv forradalmárok megalapították a Délkelet-Európai Bizottságot. Erről a bizottságról csupán annyit tudunk, hogy a Porta fennhatósága alá tartozó széleskörű demokratikus konföderáció megvalósítását tűzte volna ki célul. Úgy tűnik, ennek érdekében Klapka már beszélt Mehmet Ali londoni követtel. Márciusban Bălcescu még említést tesz a Bizottság létezéséről. Áprilisban azonban tervei megváltoztak, román-magyar és délszláv részvétellel Dunai Könföderációt, a *Dunai Egyesült Államok* terveit készítik elő.

Kossuth lengyelek, elsősorban gróf Zamojski közvetítésével értesült a román demokratá forradalmár terveiről. Teleki is elismerően nyilatkozott róluk neki. Ugyanakkor kifejezésre juttatta saját felfogását, melyet egy évvel korábban leszögezett. Kossuth határozottan elutasította mind Bălcescu, mind Teleki nézeteit. Telekinek maga fejtette ki álláspontját, míg Bălcescuval nézeteit ugyanazon lengyel grófon keresztül közölte.

Bălcescu részletes válaszát az 1850. július 1-én, Zamojskihoz írott levele tartalmazza. Válasza kemény és keserű. Tükrözi a közte és a Kossuth közötti máskor is fennálló ellentéteket. Bălcescu a szövetség (federáció) alapjaként a nemzetek és nemzetiségek közötti egyenlőséget és a „történelmi Magyarország” átalakulásának szükségességét látta.

Teleki ismét kiállt Bălcescu nézetei mellett és őt újra védelmébe vette, ami Kossuth részéről újabb, kemény bírálatot váltott ki. Kossuth augusztus 20-án keltezett levelében mintegy rendre utasította Telekit.

1850-ben Teleki és a románok között fennálló kapcsolatban egy egyébként eddig ismeretlen epizód játszott közre. Ion Eliade-Rădulescu, a havasalföldi forradalmi emigráció tagja, levelet intézett Kossuthhoz, melyben a *La Ligue des Peuples*-be való belépésre kérte. Kossuth ezt visszautasította. Az elutasítást azonban Kossuth nem közvetlenül (*manu propria*), hanem szóbeli üzenetként, egy harmadik személy által juttatta el. Ezért fordult 1850. szeptember 18-án Telekihez. Kossuth levele igen jelentős. Részletezi ugyanis a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos nézeteit, az *elnyomottak-elnyomók-felszabadítók* viszonyáról a román-magyar kapcsolaton belül, a román nemzeti eszméről és az egységes dáko-román államról. Sajnos nem tudunk arról, bár érdekes volna megvizsgálni, hogyan oldotta meg Teleki feladatát.

1851-ben a román-magyar kapcsolatok általában szervezett formát öltöttek: egyrészt mert mindkét fél emigrációja a Nemzeti Tanácsokba tömörült; másrészt mert a lengyel Czartoryski-féle emigrációs csoport közvetítését a Londonban székelő Mazzini-féle *Európai Demokratikus Központi Bizottság* váltotta fel.

A magyar forradalmi bizottság (Teleki-elnök, Klapka, Czecz, Szemere, Vukovics Sebő, valamint Andrássy Gyula és Gorove István) nevében Teleki azzal a kéréssel fordult Bălcescuhoz, fejtené ki nézeteit a magyar emigrációnak is a román-magyar kiegyezés és együttműködés kérdésében. Betegsége ellenére Bălcescu azonnal válaszolt és annak szükségét hangsúlyozta, hogy „nagyon hasznos lenne, ha megegyeznénk velük (mármint a magyarokkal) mielőtt Kossuth elő lép, aki ellenezni fogja”. Ezzel Bălcescu mintegy elejét akarta venni ez utóbbi ellenszegülésének. Így jött létre Bălcescu második memoranduma a kibékülés ügyében. A *Memorandumot* a párizsi magyar emigrációnak címezte. Ebben Bălcescu a nemzeti eszme fontosságáról, az erdélyi románok egyenjogúságáért vívott harc jogosságáról vallott nézeteit fejtette ki. Javasolta a *nemzetek* egyenjogúságán alapuló szövetség létrehozását, ahogy azt már a Zamojskihoz írott levelében is kifejtette.

A *Memorandum* mind a párizsi magyar emigránsok körében, mind pedig a Vukovics Sebő által vezetett csoportban éles vitát és ellenkezést váltott ki. Vukovics 1851. március 17-én kelt referátuma (*Némely észrevételek B. Úr emlékiratára*), de több más tiltakozás is a kutahyai nagy fogoly tudomására hozta a történeteket és a tárgyalások teljes felfüggesztését kérte. Telekit lényegében csak Szemere és némileg Klapka támogatta. Magamaradottságában végül kénytelen volt nézeteit felülvizsgálni. Bălcescuvál szemben tartózkodóbbá vált, ugyanis kénytelen volt a vezetőségen belül keletkezett ellentéteket elhallgatni. Ezt tükrözi Bălcescunak március 22-én küldött válasza is, melynek hangvétele körültekintő és tartózkodó. És mindez a *Memorandum* elküldése után egy hónappal történt.

A sikertelenség miatt Teleki egyre gyakrabban foglalkozik a visszavonulás vagy legalábbis az időleges visszavonulás gondolatával. Április 7-én, Kossuthhoz címzett levelében egészségi és anyagi okokkal indokolta elhatározását. Itt is kifejti véleményét, miszerint bár nem tartja indokoltnak a magyar hegemonia gondolatát, többé nem ellenzi. Nézeteinek megváltoztatására az 1852-ben az európai forradalom kitörésének reménye készítette. Másban azonban Teleki nézetei nem változtak:

„Annyira közelegnek az európai nagy események, hogy igen sietnünk kell, ha azokon készen akarunk lenni. Nekünk azon esetre programunknak kell lenni, s ezen programra nézve sokkal kevésbé fontos azon kormányforma mellyet választunk, mint az, amit nemzetiségek ügyében tenni akarunk. Ez fogja és csupán ez, diadalra vinni vagy elveszteni ügyünket.”

Visszavonulása után Andrássyra hárult a románokkal fennálló párbeszéd folytatása. Eredményeiről Andrássy 1851. május 7-én Kossuthhoz írt levelében számolt be:

„Az oláhokkal transactioink kezdetét Vukovics és Teleki leveleiből ismered, ugymint Balcescu, szegény magyar hazánkat felosztató memoireját is. Tudod mily kellemetlen állásba voltunk az által, hogy képtelen követelései, köztük habár csak egyes pártolókra is találtak. Ezen abnormis helyzetnek azonban valahára véget vetettünk. Laczi látvány mennyire népszerűtlenné vált köztünk előtted ismeretes eszméje által, abban egyezett meg néhányunkkal, hogy területiális kérdésekre az egyezkedést átvitetni nem engedjük. Föltételül tette azonban, miszerint ígértessék meg az oláhoknak, hogy az országgyűlésen is meg fog nekik engedtetni saját nyelvükön szólhatni — miben mi nagy bajt nem láttunk. Mi tehát néhányan, de természetesen kikötvén, hogy csak saját egyéni véleményünket nyilvánítjuk, amennyiben nem szólhatunk másképp nálad és a többiek nélkül — illy értelemben beszéltünk az oláhokkal. Eleinte míg Teleki itt volt, hallani sem akartak róla. Tegnap ismét össze jöttünk. Klapka, Gorove és én — és azt nyilvánítottuk, hogy az volna mi nézetünk szerint a maximum, amit talán ki lehetne számokra eszközölni t.i. a szegedi pontok ezen hozzá tétellel — ezentúl pedig van az ágyú. Csodálatos jó hatása volt ezen utolsó argumentumnak. Ezen föltételek mellett, ha helyeselni fogod bizonyosan meglehet velök alkudni”.

Időközben Kossuth már határozott. Ellentervezetében *Exposé des principes de la future organisation de la Hongrie*, 1851. április 25-én ismét a történelmi Magyarország megőrzése és az államszövetség mellett foglalt állást. Olyan elvek ezek, amelyek szöges ellentétben állottak a Balcescu vallotta *nemzetek* közötti jogegyenlőséggel.

Ezzel a *Teleki és a román emigráció* fontos fejezetének végéhez közeledünk. De nem azért, mert a román forradalmárok emigrációja megszűnt, hanem mert a Mazzini-féle Európai Demokratikus Központi Bizottság kérésére a románok elfogadták a román-magyar megegyezést akadályozó vitás kérdések elnapolását. Így mindent az eljövendő Európai Demokrácia Kongresszusától vártak, amelyet — bár utópia volt — a közelgő „győzelem” után hívtak volna össze. 1853-ban és a krími háború idején Klapka, majd maga Kossuth veszi át a kezdeményező szerepet, de minden eredmény nélkül. Az elkövetkezendőkben, 1859-ben már nem beszélhetünk *román emigrációról*. Két évvel korábban ugyanis a Fejedelemségek megnyitották kapuikat az utolsó emigránsok előtt is.

Nem állt szándékomban Teleki nemzetiségi és nemzeti egyenjogúságról szóló alapelveinek a megvitatása a múlt század közepi történelmi Magyarországon. Nem volt célom az általa javasolt, vagy támogatott megoldások, vagy a körülmények diktálta változások felelevenítése. Az 1849–1851-es esztendő mozgalmas, útkereső időszakának rövid áttekintése után viszont, mintegy zárógondolatként szeretném a nézeteit felvillantó Telekit idézni:

„Nemcsak Ausztria halt meg, hanem Szent István Magyarországa is. Nőttünk az eseményekkel ... *Liberté, égalité, fraternité* még nem elég. A népek nemzetiségi életet is kívánnak élni. Oly rendszert kellene állítanunk, mely által a nemzetiség egysége hiányát az egyéni és nemzeti jogok egyeztetése és méltánylása által pótolják ... a *corpus juris*ből, valamint áldozni, s nem csak Horvátországra nézve de a szerbekre és oláhokra nézve is.” (14 május 1849.)²⁰

A történelmi szakirodalomból igyekeztem kiválasztani azt a szövegrészt, amely — véleményem szerint — a legmegfelelőbben értékelte Teleki arculatát, a politikusét, a jövőbelátóét. S azt hiszem nem tévedtem, amikor a Teleki-portré felidézésére Kovács Endre szavait választottam:

„Nincs a múlt századi magyar történelemben még egy olyan politikus, aki ilyen radikális módon vonta volna le annak a következményeit, hogy a Monarchia nem-magyar népei a nemzetté válás történelmi útját járva nem érhetik be tartósan a magyarság részéről adandó nyelvi engedményekkel, hanem önállóan kívánják intézni sorsukat. A történelmi jognak és az integritás elvének mint „ellenforradalmi” fogalomnak az elvetése Telekit teljesen egy nevezőre hozza Bálcscuval, aki vele egyidőben kárhoztatta a történelmi jogot mint az erőszak eszközét. Ami

azonban Bălcescunál természetes jelenség, hiszen egy elnyomott és szabadság után sóvárgó nép forradalmi demokrata képviselőjének szájából hangzik el, az Teleki esetében kevésbé magától értetődő. Ő az egyetlen, aki nemcsak homályosan érzi, hogy a nemzetiségek jövője a teljes autonómia felé mutat, hanem világosan ki is mondja, és eközben nem okoz neki fejtörést, hogy mit szól ehhez odahaza a nemesi közvélemény.”²¹

Bármiféle befejezés helyett engedjék meg, hogy a fenti sorokkal mi, román részről is egyetértésünket fejezzük ki.

Jegyzet

1. Pulszky Ferenc, Életem és korom Budapest, 1884. I. köt. 451. l. Lásd még erre: Ion Ghica, Amintiri din pribegia după 1848, ed. O. Boitos, Craiova, 1940. II. köt., 141–144. l.; Horváth Zoltán, Teleki László 1810–1861, Budapest, 1964., II. köt., 52. sz., 177–179. l.
2. N. Bălcescu, Opere, IV. Corespondență. Editie G. Zane, Bucuresti, 1964, 266. l.
3. Kovács Endre, A Kossuth-emigráció és az európai szabadság mozgalmak, Budapest, 1967, 284. l.
4. Haus- Hof- und Staatsarchiv, Wien, Informations Büro, A Akten, K. 4, Zl. 1330/A.
5. N. Bălcescu, i.m., 266. 268. l.
6. Ugyanott, 291–292 l.
7. Horváth Z., i.m., II. köt. 67. sz., különösen 227–232 l.
8. N. Bălcescu, i.m., 134. sz., 310–317 l.
9. Teleki László Válogatott munkái (a továbbiakban TLVM), Budapest, 1961, II. köt. 60. l.
10. Országos Levéltár, Budapest, Újabbkori Gyűjtemény, Kossuth Levéltár (a továbbiakban: OL.), I. 882. sz.
11. OL., u.o. I. 1911. sz. (Erről részletesebben az Emigratia romana după 1848 című készülő könyvünkben.)
12. N. Bălcescu, i.m., 159. sz., 357. l.
13. Ugyanott, 161. sz., 359–362. l. Eredetije OL. I. 1568. sz. — Januári keltezással(!) közli Horváth Z., i.m., II. köt., 71. sz., 236–239. l.
14. Horváth Z., i.m., II. köt., 74. sz. Lásd még erre C. Bodea, Miscări nationale si antihabsburgice, In: Din istoria Transilvaniei, II. köt. Bucuresti, 1963, 177–179. l.; Kovács E., i.m. 299–300 l.
15. Kovács E., i.m., 300–302. l.
16. N. Bălcescu, i.m., 577–578. l.; Horváth Z., i.m. 74/a. sz.
17. OL., I. 1174. sz.
18. Ugyanott, I. 1213. sz.
19. E. Kastner, Mazzini e Kossuth, Firenze, 1929, 120–140. l.; D. Kosáry, Le projet de Kossuth de 1851 concernant la question des nationalités, in Revue d'Histoire Comparée, 1943, 2. sz. 515–540 l.
20. TLVM, II. köt., 5. sz. 27. l.
21. Kovács E., i.m. 303 l.